

STŘEDOVĚKÝ STÁT STAVOVSKÝ A MODERNÍ STÁT KONSTITUČNÍ

PROF. DR. BOHUMIL BAXA

1. Charakteristickým rysem středověkého státu stavovského v době plného jeho rozkvětu jest dualismus moci státní. Není jednotné moci státní, nýbrž veškera moc ve státu jest rozdělena mezi krále a národ. Oba dva tyto činitele jsou na sobě naprosto nezávislí a moc jejich jest původní. Neodvozuje král svou moc od národa, nýbrž čerpá ji z práva vlastního; rovněž i národ čerpá svou moc jen z práva vlastního.

Národ neznamená zde však souhrn obyvatelů státu, nýbrž jen určité privilegované vrstvy národa, t. zv. stavu. Stavové tvoří ve svém souhrnu politický národ a proti králi (rex) představují národ resp. zemi (regnum). Protiva mezi rex a regnum jest základní myšlenka stavby středověkého státu stavovského.

Složení a rozvrstvení stavů není ve všech státech stejné. Pravidlem jsou tři stavové, někde však na př. ve státu českém (ač nikoli ve všech zemích) a ve státu uherském jsou stavové čtyři. Ve Francii jsou to: vysoký klerus, šlechta a svobodná města zvaná také městy dobrými (les bonnes villes); rovněž v Anglii, pokud se parlament nerozdělil na dvě komory, jsou to: vysoký klerus, barones a t. zv. obecní. Jinde se neodlišuje klerus od stavu laického, takže rozlišení jest: nejvyšší šlechta (duchovní i světská), střední šlechta (duchovní i světská) a svobodná města; tak jest tomu na př. v Německu.

Stavové zasedají na sněmu; odtud základní vlastnost stavovství jest členství sněmu, t. j. právo seděti a hlasovati na sněmu; jen ten jest členem stavu, kdo má právo seděti a hlasovati na sněmu. Členství stavu jest právem ryze osobním, jest to jus proprium každého jedince. Myšlenku zastupitelskou stavovský stát nezná. Důsledek toho jest, že ve stavu městském zástupcové svobodných měst nezasedají na sněmu jako zástupcové (celého) stavu městského, nýbrž jako mandatáři příslušného města opatření plnou mocí, ale zároveň také instrukcemi a jejich mandát jest přísně imperativní. Jediná výjimka z tohoto pravidla jest v Anglii, kde se myšlenka zastupitelská, a to v plné své ryzosti, ujala poměrně velmi záhy, ovšem nikoli ve všech třídách stavů, nýbrž jen ve stavu třetím u t. zv. obecných. Odtud, když v polovici 14. století dochází k ustavení dvou komor, horní neboli sněmovny lordů a dolní neboli sněmovny obecných, členové sněmovny lordů

zasedají v parlamentu jure proprio, kdežto členové sněmovny obecných zasedají v parlamentu jen jure representationis.¹⁾

2. Protiva mezi rex a regnum uskutečňuje se v úplném obsahu a rozsahu teprve v plném rozmachu státu stavovského. V počátcích státu středověkého vybudovaného na myšlence státu patrimoniálního tato protiva ještě nevystupuje anebo aspoň nevystupuje tak zřetelně, poněvadž král jest v podstatě majitelem státu resp. země.

Z tohoto pojetí státu patrimoniálního plynou dva velmi důležité důsledky: jednak, že se nerozlišuje mezi majetkem královským a majetkem státním — odtud král, ztratí-li trůn, ztrácí veškeren svůj majetek — jednak, že král veškeré náklady státní, v první řadě náklad na vydržování úřednictva hradí ze svého. Tento druhý důsledek jest m. j. odůvodněn také tím, že se původně nerozlišuje mezi úřednictvem dvorským a úřednictvem státním resp. zemským, takže úředníci dvorští obstarávají věci nejen čistě dvorské, nýbrž také státní resp. zemské. Postupem doby však, když se různými darováními pozemkový majetek králův, původně zajisté velmi značný, ztenčil, nestačil král krýti tyto náklady ze svého a jest proto nucen dožadovati se finanční výpomoci od velmožů země ve formě berní. Avšak velmožové již od prvopočátku zastávají stanovisko, že nejsou ničím povinni přispívati na náklady a že, přispívají-li, činí tak jen dobrovolně, takže berně králi od velmožů povolená resp. vyplacená jest jen dar jejich králi. Toto stanovisko jest sdíleno nejen ve státech, kde se činí rozdíl mezi statkem svobodným (alodem neboli t. zv. zbožím zpupným) a lénem, nýbrž i v těch státech, kde statků svobodných vůbec nebylo.²⁾ V žádosti o povolení berně jest král prosebníkem, velmožové resp. stavové jsou dárči.³⁾ Skutečnost tuto dávají si stavové od krále také potvrzovati.

Potvrzování toto děje se dvojím způsobem. Jednak privilegii, ve kterých se král zavazuje, že nebude ukládati berní, až na výjimky přesně výtčené, jinak než

¹⁾ Jest ovšem pravda, že i v jiných státech můžeme shledávati jakési zárodky myšlenky zastupitelské. Tak na př. v Čechách od druhé polovice 15. století sněmky neboli sjezdy krajské volily po dvou zástupcích stavu vladyckého z kraje, kteří se na náklady kraje jakožto mandataři stavu vladyckého dostavovali na zemský sněm. Toto opatření nelze však pokládati za uplatňování myšlenky zastupitelské, poněvadž vedle těchto dvou volených vladyků každý vladyka z kraje mohl se dostaviti na sněm zemský, ovšem na svůj náklad. Také důvod tohoto opatření byl v podstatě jen ten, že, poněvadž se tehdy sněmovalo na svůj náklad a četní vladykové nemohouce tento náklad nésti, přestávali docházeti na sněm zemský, lavice stavu vladyckého začínaly zeti prázdnotou, tudíž nikoli uplatňování snad myšlenky zastupitelské. Ostatně již od prvních Habsburků sešlo se svolávání sněmků krajských, kraje klesly na pouhé správní obvody a tím také přestalo obesílání sněmu zemského delegáty ze stavu vladyckého.

²⁾ Tak jest tomu zejména v Anglii. Zde nebylo vůbec svobodných statků. Král Vilém Dobyvatel prohlásil totiž po bitvě u Hastingsu (1066) veškeru půdu v Anglii za svůj majetek. Z toho důvodu každý, kdo v Anglii má nějaký pozemkový majetek, drží jej ve formě léna, má nějakého lenního pána (senior, lord) nad sebou. Ten, kdo drží půdu přímo od krále, jest bezprostředním neboli přímým manem královským (tenant in chief, tenant in capite), kdo drží od jiného lenního pána, jest manem královským jen prostředním (tenant of mesne lord).

³⁾ Toto pojetí se dodnes udrželo v Anglii a jasně se zračí ve formulí, kterou se udílí sankce rozpočtu. Formule ta zní: „Le Roy remercie ses bons sujets, accepte leur bénévolence et ainsi le veult.“

se svolením stavů (příkladmo v Anglii Magna Charta libertatum od krále Jana přijímím Bezzemka z r. 1215, Confirmation de la Grande Charte od Eduarda I. z r. 1297, v českém státu Velké privilegium krále Jana z r. 1310 pro Čechy a z r. 1311 pro Moravu), jednak reversy královskými, že povolení berní nemá býti nikterak na újmu práv stavovských.

3. Povolování berní má však další velmi důležitý politický důsledek. Stavové povolují berně ze svého, tudíž dobrovolně, nečiní tak však zadarmo, nýbrž vymáhají při tom zároveň určitá politická práva. Zprvu děje se to tím způsobem, že stavové vznášejí stížnosti do správy královské, v první řadě do úřadování některých úředníků královských a žádají za odstranění různých zlořádů.⁴⁾ Ale stavové jdou dále: nepřestávají na přednášení různých stížností, nýbrž se přímo domáhají vlivu na královskou resp. státní správu. Právo povolovati berně se stalo takto nejbezpečnějším základem práv politických. Z toho důvodu ve státech, kde se stavům vymklo z ruky právo povolovati berně, moc stavů poklesla úplně (Francie). Takovýmto způsobem si stavové získávají vliv na státní správu, stávají se velmi důležitým politickým činitelem. Získaný vliv na státní správu dávají si stavové ověřovati privilegii vystavovanými od krále.

Vydávání resp. udílení privilegií stavům od krále neznamena však v té době, že by se dotčené právo stavům teprve tvořilo.

Předem: vzájemný poměr krále a stavů nebyl určen nějakými přesnými právními předpisy, nýbrž řídil se obyčejem právním a ještě spíše řečeno mocenskými poměry. Hranice moci královské a moci stavovské nebyla v plném rozmachu stavovského státu nikdy přesně vytyčena. To znamená, že moc stavů se neobmezuje jen na práva, na která stavové mají králem vydané zápisy resp. privilegia, nýbrž že stavové jako spolunositelé veškeré moci veřejné mají i jiná práva plynoucí jim z této jejich vlastnosti i když práva tato královskými zápisy ověřena nejsou. Ostatně udělení určitého privilegia se strany královské znamenalo jen ověření jeho, t. j. že dotčené privilegium tu již (dávno) jest, má tedy v první řadě význam jen pro praeterito, ovšem zajisté také pro futuro.

Za druhé: stavové svým králům mnoho nevěřili, a to plným právem. Králové odedávna byli mistry v nedodržování slova. Kdyby se v monarchiích již od prvopočátku neujala zásada, že se král nemůže dopustiti ničeho zlého a kdyby králové pro trestné činy jimi spáchané mohli býti souzeni, pochybují, že by se zejména mezi panovníky francouzskými a panovníky z rodu Habsburského a Lotrinského našel král, který by nedodržení daného slova, po případě pro křivou přísahu musil býti nikoli jen jednou, nýbrž několikrát odsouzen. Správně bylo poznamenáno,

⁴⁾ Z přednášení takovýchto stížností se v moderní době vyvinulo právo interpelace, která bere své zárodky při projednávání státního rozpočtu; odtud rozprava o státním rozpočtu byla již od prvopočátku rozpravou po výtece politickou.

že přeměna ústavního státu stavovského ve stát stavovsky absolutistický a vůbec zeměpanský absolutismus byly umožněny jen tím, že králové korunovační přísahy resp. přísahy složené při nastoupení trůnu nikdy nedodrželi. Stavové tudíž nevěříce právem svým králům dávali si ověřovati privilegia resp. vydávati zápisy královské k tomu konci, aby králové vydavše určitý zápis, mohli býti při příležitosti na zápis jimi vydaný upamatováni. K těmto konci stavové privilegia jedním králem udělená dávali si od následujících králů vždycky potvrzovati.

Udělení resp. potvrzení privilegií dlužno však náležitě rozuměti. Bylo již řečeno, že udělení určitého privilegia znamená v první řadě zjištění, že právo privilegiem stanovené tu již (dávno) jest. Skutečnost tato nabývala plného svého dosahu a významu při nastupování trůnu. Stavové zvolivše resp. přijavše nového krále, králi při korunovaci resp. při nastoupení trůnu holdují, t. j. slibují jemu věrnost a poslušnost, načež král potvrzuje stavům všechna jejich privilegia a slibuje tato privilegia také zachovávat. Toto potvrzení privilegií nemá však význam konstitutivní, jak někteří spisovatelé mylně se domnívají, neznamená tedy, že by se tímto potvrzením dotčená privilegia (teprve) tvořila, nýbrž jen deklaratorní, t. j. dotčená privilegia tu již jsou a král jen prohlašuje, že jest si jich vědom a slibuje je zachovávat.

4. Protiva mezi rex a regnum nabývá plného svého významu v celkové skladbě středověkého státu stavovského a osvědčuje se v dualismu veškerých moci veřejné, který, jak již výše bylo řečeno, jest charakteristickým rysem tohoto státu. Tento dualismus veřejné moci přináší s sebou podvojnost takřka veškerých institucí veřejných. Jsou soudy královské, ale také soudy stavovské resp. zemské, jsou úřady královské a úřady zemské, jsou finance královské a také finance zemské, jest vojsko královské, ale také stavové mají právo najímání a držení své vojsko.

Zdroj veškerých moci ve státu jsou král a stavové. Zákonodárná moc přísluší králi a stavům společně, takže zákonem zemským se může státi jen to, na čem se král spolu se stavy usnesli, při čemž iniciativa zákonodárná přísluší jak králi, tak i stavům. Moc vládní a výkonná přísluší v první řadě sice králi, ale král tuto moc vykonává prostředkem nejvyšších úředníků zemských, kteří jsou členy zemského sněmu, tudíž členy stavů a jsou odpovědni nejen králi, ale i stavům, t. j. sněmu. Nejvyšší úředníci tito jsou sice jmenováni králem, ovšem ve shodě s radou královskou, ale jejich nezávislost v úřadě jest zajištěna tím, že jsou jmenováni na doživotí. V některých státech dokonce král spolu se stavy tvoří jednotnou osobu právnickou t. zv. korunu, které přísluší výlučně všeliká disposice ve státu, takže právo nakládati s územím státním, zejména něco od někoho odcizovati, přísluší králi jen spolu se stavy.

Středověký stát stavovský zná takto již režim parlamentní, ovšem není to režim parlamentní doby moderní, nýbrž, poněvadž spolunositel moci státní jsou jen stavové, nikoli národ ve svém souhrnu, spíše jakási stavovská oligarchie.

5. Dualistický stát stavovský se mění ve stát monistický, t. j. ve stát s jednotnou mocí státní během 17. století a tento monismus se dokonává v 18. století. Způsob, jakým se tato přeměna dokonává, není však ve všech státech stejný. Celkem možno rozeznávat dvojí způsob, kterým se tak děje. Jinak jest tomu v Anglii a opět jinak na pevnině, v první řadě ve Francii a ve státech t. zv. střední Evropy.

V Anglii se tak děje na podkladě instituce specificky anglické; tato instituce jest král v parlamentu (the King in Parliament). Král v parlamentu a contr. krále v radě (the King in Council) jest nejvyšším zákonodárcem ve státu; a poněvadž již v té době zákon jest nejvyšším činitelem, jest král v parlamentu nejvyšším orgánem státním. Moc zákonodárnou vykonává takto nikoli král o sobě, ani parlament o sobě, nýbrž král sloučený s parlamentem v jednotnou instituci, v jednotný orgán. V této instituci má sice za Tudorovců král naprostou převahu, takže parlament není v podstatě nic jiného než poslušný nástroj vůle královské, ale již za prvních Stuartovců se obraz mění: parlament se začíná domáhati svých práv a dochází k zápasu mezi králem a parlamentem. Zápas tento jest prozatímně vyřešen při t. zv. první revoluci popravou krále Karla I. (1649), definitivně však teprve po restauraci Stuartovců v t. zv. druhé neboli velké revoluci vypuzením krále Jakuba II. (1688). Ze zápasu mezi králem a parlamentem vychází zde parlament jako naprostý vítěz: sesazuje dosavadního krále (Jakuba II.) a volí si krále nového. Avšak charakteristické při tom jest — a to jest specificky anglický rys ústavního vývoje anglického —, že se na instituci krále v parlamentu nemění nic. Instituce ta trvá nadále, mění se jen její náplň. Kdežto s počátku jest to král, který v této instituci má naprostou převahu, nyní, od dob druhé neboli velké revoluce jest to parlament, který zde rozhoduje.

Státní monismus inaugurovaný institucí krále v parlamentu dokonává se však na rozdíl od ostatních konstitučních monarchií evropských (pokud se ovšem nedospělo k monarchiím parlamentním) ještě v jiném směru, takže se dospívá ke státnímu monismu v plném a pravém slova smyslu. I v Anglii totiž parlament vymáhá na králi určitá práva resp. privilegia, jejichž účel jest v první řadě obmeziti královskou moc na prospěch parlamentu. Právě v době Stuartů a bezprostředně po druhé revoluci jsou vydána nejdůležitější privilegia. Jsou to: prosba o právo (The Petition Exhibited to His Majesties by the Lords Spirituall and Temporall and Commons, concerning divers Rights and Liberties of the Subjects: with the Kings Majesties Royall Aunswere thereunto in full Parliament) z r. 1628 (zákon 3 Car. I., c. 1.), Bill of Rights (An Act declareing the Rights and Liberties of the Subjects and settleing the Succession of the Crowne) z r. 1689 (zákon 1 Will. and M., Sess. 2, c. II.), Act of settlement (An Act for the further Limitation of the Crown and better securing the Rights and Liberties of the Subject) z r. 1701 (zákon 12 et 13 Will. III., c. 2.). Ale právě od dob Viléma III. nastává zásadní

obrat v poměru mezi králem a parlamentem (národem) a tím také v celkové skladbě státu. Dostavuje se režim parlamentní: král vykonává veškeru moc ve státu jen prostředkem ministrů, kteří jsou parlamentu odpovědní, musí být členy parlamentu a jsou bráni jen z jedné politické strany, a to z té, která má v parlamentu většinu, takže sbor ministrů neboli ministerský kabinet jest ve své podstatě jen výborem většiny parlamentu, a parlament má osud ministerského kabinetu neustále ve své moci. Stačí projev nedůvěry parlamentu a ministerský kabinet padá. Když pak se ministerský kabinet — instituce dodnes naprosto mimozákonná resp. nezákonná, poněvadž anglické právo ji vůbec nezná — odloučil od královské (státní) rady (the Privy Council) a stal se důsledkem nahodilé skutečnosti, že prvý král z rodu hanoverského Jiří I. neuměl anglicky, institucí samostatnou pod předsednictvím t. zv. prvního ministra, pochopil parlament, že jakýkoli další boj proti moci královské jest naprosto neopportunní a tudíž nežádoucí a změnil úplně taktiku. Nejen že přestal obmezovati moc královskou, nýbrž nechal ji nadále naprosto nedotčenu, ale výkon veškeré moci královské si prostředkem ministerského kabinetu úplně osvojil. Moc královská zůstává napříště neztenčena, změnil se jen její skutečný depositář: kdežto až dosud král vykonával veškeru moc ve státu prostředkem ministerského kabinetu, nyní parlament (národ) veškeru moc ve státu vykonává jménem krále prostředkem ministerského kabinetu. Tak jest tomu dodnes a tímto způsobem byl dokonán úplný státní monismus.

6. Jiný jest způsob ve Francii a ve státech t. zv. střední Evropy. Zde se králům postupem doby podařilo zlomiti moc stavovskou a nebývalou měrou posíliti moc královskou. Cesty nebyly jednotné, ale konečný výsledek jest celkem týž: na troskách moci stavovské se zvedá moc královská, nejvyšší úřady zemské se stávají úřady ryze královskými; král se stává absorptivním representantem země a moc státní jest představována takořka výlučně mocí královskou. Ve Francii se tak děje již od prvních Bourbonů, převrat ten provádí zejména za vlády neschopného Ludvíka XIII. kardinál Richelieu a potom osobně Ludvík XIV., v zemích bývalé monarchie lotrinské (s jakousi výjimkou zemí uherských) se tak děje v první polovici 17. století a převrat provádí král, v zemích německých se tak děje během 17. století. Vítězná moc královská ponechává s počátku ještě formy stavovské, ale osvícený absolutismus 18. století postupně odstraňuje zbytky těchto forem.

Osvícený absolutismus nastoluje úplný monismus státní, král jest výhradním představitelem a prvním služebníkem státu, veškerá moc ve státu jest soustředěna výhradně v ruce králových a král jí používá k tomu, aby docílil pokud možno nejvyššího blaha státu a poddaných. Dostavuje se pojetí t. zv. vrchnostenského státu, jedinou vrchností, a to s mocí naprosto neobmezenou, jest král vládnoucí a čerpající svou moc z milosti boží, všichni ostatní obyvatelé státu jsou jen jeho poddaní. Úkoly státní obstarává a jménem krále moc ve státu vykonává školená

byrokracie, která vedle stálého vojska jest nejúčinnější oporou zeměpanského absolutismu. V této době zapouští kořeny již moderní stát, ovšem absolutistickobyrokratický, vybudovaný na principu přísně monarchickém: veškerá moc ve státu vychází od krále, který ji zase přejímá od Boha, a v církevním pomazání, jehož se králům při korunovaci dostává, chce se spatřovati dokonce viditelný znak toho, že král svou moc přijímá s hůry; odtud toto církevní pomazání se někde pokládá za osmou svátost církevní.

7. Základy státu absolutistickobyrokratického vyvrátila a všechny dosavadní přežitky zřízení stavovského nadobro odstranila Velká revoluce francouzská, která také vyúčtovala s principem monarchickým a na jeho místo nastolila princip demokratický. Podle proslulého Prohlášení práv člověka a občana (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) ze dne 26. srpna 1789, které postupně bylo převzato ostatními ústavami vypracovanými v době této revoluce, jest to nikoli král, nýbrž národ, z něhož veškerá moc ve státu vychází. Podle první revoluční ústavy francouzské ze dne 3. září 1791, která zachovává ještě státní formu monarchickou, národ tuto moc může vykonávati nikoli přímo, nýbrž jen prostředkem delegace. Takto Velká revoluce francouzská zavádí dvě velmi důležité novoty: na místo monarchie absolutní nastoluje monarchii konstituční a na místo státu stavovského klade stát národnězastupitelský neboli representační. Obě tyto novoty za svůj program převzaly t. zv. škola konstituční i německá škola liberální (státní forma republikánská nebyla v programu těchto škol).

Avšak vlivem politických poměrů konstituční monarchie záhy vykazala dva druhy: konstituční monarchii vzoru francouzsko-belgického neboli monarchii parlamentní a konstituční monarchii vzoru německého neboli konstituční monarchii v užším smyslu. Oba dva tyto druhy nejsou však kategoriemi právními, nýbrž ryze politickými: rozdíl jejich nezáleží v odlišném právním ústrojí, zejména nikoli v nějakém ustanovení ústavní listiny, nýbrž výhradně jen v odlišných politických poměrech. Kategorii právníkou zůstává konstituční monarchie povšechně.

8. Monarchie vzoru francouzsko-belgického vznikla ve Francii po t. zv. červecové revoluci r. 1830 a v Belgii po revoluci r. 1831; odtud také její jméno. Základní její myšlenka jest: veškerá moc ve státu vychází z národa (v Belgii, nikoli však také ve Francii, jest to výslovně stanoveno v čl. 25 ústavní listiny); národ sám dává si ústavu a v ní vyměřuje práva králi příslušející; králi přísluší jen tolik práv, kolik mu jich dávájí ústavní listina a zákony po rozumu ústavní listiny vydané⁶⁾ a v pochybnosti, zda určité právo přísluší králi či národu, právní domněnka svědčí ve prospěch národa.

⁶⁾ Čl. 78 ústavy belgické: „Le roi n'a d'autres pouvoirs que ceux que lui attribuent formellement la Constitution et les lois particulières portées en vertu de la Constitution même.“

Monarchie konstituční vzoru německého vznikla v Německu; odtud také její jméno. Základní její myšlenka jest: veškerá moc ve státu vychází od krále; král sám vyměřuje práva národu příslušející, což se děje ústavní listinou; ústavní listina jest však jen dobrovolný ústupek se strany krále a v pochybnosti, zda určité právo přísluší králi či národu, svědčí právní domněnka ve prospěch krále.

Oběma těmito druhům konstituční monarchie jest společné, že jsou vybudovány na myšlence zastupitelské. Národ v politickém smyslu netvoří již stavové, nýbrž národem rozumí se souhrn všech státních občanů. Nyní tedy národ ve svém souhrnu jest spolunositel státní moci, spolu s králem spolurozhoduje o všech věcech ve státu. Avšak národ tato práva jemu příslušející nevykonává přímo — myšlenka demokracie přímé zůstala oběma těmito druhům konstituční monarchie cizí —, nýbrž prostředkem delegace: volí si k tomu své zástupce neboli reprezentanty — odtud také výraz stát národnězastupitelský neboli representační —, kteří jménem národa vykonávají práva původně a vlastně národu příslušející. Takto právo každému státnímu občanu příslušející spolurozhodovati o věcech státních obmezuje se jen na výkon voleb do zastupitelského sboru neboli parlamentu. Jakmile volby jsou vykonány, přechází veškeré právo národu příslušející na zvolené zástupce a k národu se vrací, když období volební vyprší anebo když sbor zastupitelský jest králem rozpuštěn, ovšem zase jen k provedení voleb.

Zástupcové národem zvolení v zastupitelském sboru zasedají a práva národu příslušející vykonávají nikoli jure proprio, nýbrž jure representationis. Z toho pravidla jsou však dosti rozsáhlé výjimky. Myšlenka stavovská byla přece jen příliš silná, než aby nezanechala určité přežitky. Přežitky ty patrné jsou v tom, že i ve státu národně zastupitelském jsou jedinci, kteří ve sboru zastupitelském zasedají nadále jure proprio; přežitky ty usnadňuje a udržuje soustava dvoukomorová. Konstituční monarchie takřka šmahem převzala podle vzoru anglického soustavu dvoukomorovou. První neboli horní komora jest sborem, ve kterém její členové zasedají takřka po výtce jure proprio. Ale i v těch zemích, kde byla přijata soustava jednokomorová, přežitky myšlenky stavovské se udržely v instituci t. zv. virilistů, kteří vedle ostatních zvolených zástupců zasedají ve sboru zastupitelském jure proprio.

Jakýsi rozdíl, byť i nikoli značný, a to ještě nikoli všude, mezi oběma těmito druhy konstituční monarchie, se jeví v úpravě volebního práva. Jest ovšem pravda, že v obou těchto druzích monarchie bylo zavedeno jen privilegované právo hlasovací vybudované v podstatě na soustavě censové. Nicméně základ práva hlasovacího jest v konstituční monarchii vzoru francouzsko-belgického přece jen pravidlem širší než v konstituční monarchii vzoru německého. V monarchiích tohoto druhu vidíme s počátku dokonce kolísání mezi myšlenkou stavovskou a myšlenkou zastupitelskou — v bývalé monarchii lotrinské ještě t. zv. ústava

únorová, která se formálně prohlašuje za provedení říjnového diplomu, mluví o právech a svobodách stavů — a posléze byla vybudována t. zv. soustava trojtřídní, která se stala přímo typickou soustavou volební pro monarchie tohoto druhu.

9. Skutečnost, že v konstituční monarchii jest vedle krále spolunositel a spoludepositář státní moci (na místě bývalých stavů) národ, má velmi důležitý vliv na celkovou skladbu státu. Zeměpanský absolutismus 18. století uskutečnil státní monismus přímočaře. Král, jak již bylo řečeno, jest výhradním depositářem a představitelem státní moci, veškerá moc ve státu se vykonává jménem královým, úřady a soudy jsou, až na nepatrné výjimky úřadů a soudů městských a patrimoniálních, jen královské. Moc královská a moc státní jsou pojmy totožné. Do této skladby státu přináší však konstituční monarchie určité změny. Jest ovšem pravda, že i v konstituční monarchii všechny úřady a všechny soudy zůstávají státními, ba dlužno říci, že právě konstituční monarchie zavedši rovnoprávnost všech obyvatelů státu před zákonem a proměnivši poddané státu ve státní občany provedla důkladnou nivelisaci veškerého obyvatelstva ve státu po stránce právní (byť i nikoli vždycky také po stránce politické). A právě tato nivelisace po stránce právní přinesla s sebou, že všichni obyvatelé státu podléhají nyní státní moci přímo a že všechny instituce, které stály až dosud mezi občanem státním a státem resp. státní mocí (úřady a soudy patrimoniální) nadobro zmizely. Po této stránce znamená tedy konstituční monarchie obsahem i rozsahem značné posílení moci státní.

Ale, byla-li moc státní značně posílena, pojmově již není jednotná, není představována již jen jedním činitelem. Ke králi, který až dosud byl výhradním představitelem veškeré moci ve státu, přistupuje nyní činitel nový, národ, který jest také depositářem moci státní a práva jemu z této jeho vlastnosti plynoucí vykonává prostředkem parlamentu. Vůle králova není již sama o sobě vůlí státní, nýbrž, aby byla skutečnou vůlí státní, jest nutno, aby k ní přistoupila také vůle parlamentu jakožto představitele národa. Zákonodárnou moc již nevykonává král výlučně, nýbrž za spolupráce parlamentu a zákonem státním se může státi jen to, na čem se král spolu s parlamentem snese. Rovněž v oboru moci vládní a výkonné není král výhradním činitelem. Jest ovšem pravda, že ústavní listiny všech konstitučních monarchií bez rozdílu přiznávají moc vládní a výkonnou výlučně králi, ale tuto moc vládní a výkonnou nevykonává již král osobně resp. samostatně, nýbrž prostředkem ministrů, kteří jsou za výkon této moci odpovědní parlamentu a bez jejich spolupodpisu král nijaký akt povahy státní provésti nemůže. Požadavek ministerské kontrasignace a instituce ministerské odpovědnosti znamenají značné obmezení moci královské. A toto obmezení shledáváme i v oboru moci soudcovské. V monarchii absolutní jest král nejvyšším soudcem. V bývalé monarchii lotrinské na př. ještě za Marie Terezie nejvyšší soud nevydával své nálezy samostatně, nýbrž předkládal jen návrhy na nález Marii Terezii, která o návrhu roz-

hodla a sama tudíž nález vydávala. Když praxe tato přestala a soudy vydávaly nálezy již vlastním jménem, mohl vždy ještě král prostředkem t. zv. kabinetní justice přímo zasahovati do nalézání práva. Jest ovšem pravda, že i v konstituční monarchii se rozsudky vynášejí jménem královým, takže de jure král nadále jest nejvyšším soudcem. Ale kabinetní justice přestala a právo královo zasahovati do chodu soudnictví zejména trestního jest přesně upraveno ústavou a zákony vydanými za společnosti parlamentu. Král sice nadále jmenuje soudce, zejména vyšší, ale jmenování toto se děje na návrh příslušného ministra resp. sboru ministrů odpovědných parlamentu, a soudcové jednou jmenování jsou důsledkem pojetí t. zv. právního státu ustanovování na doživotí a jsou ve výkonu svého úřadu nezávislí a při nalézání práva vázání výlučně jen zákonem.

Takto v konstituční monarchii moc králova jest ve všech oborech státní moci obmezena parlamentem jakožto představitelem národa. Národ prostředkem parlamentu se domáhá práv proti původně neobmezené moci králově a vývoj konstituční monarchie není v podstatě nic jiného než historie zápasu národa s králem o svá práva. Národ prostě nechce strpěti, aby král byl výhradním depositářem veškeré moci ve státu, jak tomu bylo za monarchie absolutní, a domáhá se toho, aby spolu s králem o všech věcech ve státu spolurozhodoval, t. j. aby spolu s králem byl spoludepositářem veškeré moci státní. Myšlenka stavovská ožívuje, ovšem v jiné podobě: nestojí proti králi stavové, nýbrž celý národ představovaný parlamentem. Protiva mezi rex a regnum ožívuje a na místo státního monismu docíleného zeměpanským absolutismem dostavuje se opět dualismus státní moci, byť i nikoli v tom rozsahu a v té intenzitě, jako tomu bylo ve středověkém státu stavovském.

10. Tento dualismus státní moci trvá v konstitučních monarchiích vzoru německého až do zániku těchto monarchií. Způsobil to princip monarchický, na kterém tento druh monarchií byl vybudován a který bráně se jakémukoli modernímu pojetí státu se zde v neztenčené intenzitě uchoval až do zániku tohoto druhu monarchií.

Naproti tomu v monarchiích konstitučních vzoru francouzsko-belgického dualismus tento ustoupil postupem doby státnímu monismu. Příčiny toho jsou celkem dvojí:

Předem jest to důsledek nového (moderního) pojetí o státu. Stát jest veřejno-právní korporace. Z toho plyne, že každý, kdo jakoukoli moc ve státu vykonává, činí tak nikoli právem vlastním, nýbrž jako orgán státu resp. státní moci. Pravomoc těchto orgánů státních jest přesně vymezena ústavou resp. zákony. I král jest orgánem státním a jeho pravomoc jest dána právním řádem. Odtud král přestává býti nějakým „majitelem“ státní moci, král nestojí nad státem, nýbrž jest vřazen v celkové ústrojí státní a pravomoc jemu právním řádem danou vykonává nikoli

jure proprio, nýbrž jen ve své orgánové funkci. Král zůstává sice nejvyšším orgánem státním, t. j. bez jeho vůle nemůže dojít ke změně právního řádu,⁶⁾ ale jest (jen) pouhým orgánem státu. Veškerá moc ve státu přísluší státu a tato moc jest jednotná. Tím jest dán státní monismus.

Druhá příčina jest rázu převážně politického. Konstituční monarchie vzoru francouzsko-belgického nelišila se svým právním ústrojím, v prvé řadě ústavní listinou, od konstituční monarchie vzoru německého; z ústavní listiny samotné stěžl lze rozlišiti, o jaký druh konstituční monarchie jde (odtud také, jak již bylo řečeno, jest to kategorie nikoli právníká, nýbrž politická); oba dva tyto druhy konstituční monarchie se odlišovaly jen skladbou politickou. Pravomoc králova jest de jure zde v podstatě táž, jako v konstituční monarchii vzoru německého, politicky však naprosto odlišná. Postup, který v Anglii národ nastoupil od prvních let 18. století, byl proveden i zde. Národ ústavní listinou neobmezil celkem nijak pravomoc králova (srov. na př. ústavu belgickou z r. 1831), ale úplně vstoupil v tuto pravomoc. Nemůže to býti jasněji vysloveno než ve větě vyřčené v době t. zv. červencové revoluce známým historikem a politikem (a později prvním prezidentem t. zv. Třetí republiky) Thiersem: „le roi règne et ne gouverne pas“. Král jest hlavou státu, ale pravomoc vymezenou jemu ústavou vykonává jen prostředkem ministrů odpovědných parlamentu nejen právně, nýbrž i politicky (podstatný politický znak konstituční monarchie vzoru francouzsko-belgického), čili jinými slovy: ministři odpovědní parlamentu vykonávají tuto pravomoc jménem královým. Poněvadž však ministři musí býti členy parlamentu a sbor ministrů, t. j. vláda jest v podstatě jen výborem většiny parlamentu, t. j. musí mítí vždy většinu parlamentu za sebou a poněvadž dále parlament jest zastupitelským sborem národa, t. j. národ si jej svobodně volí, jest to v podstatě národ, který prostředkem parlamentu a vlády veškeru moc ve státu vykonává a sám sobě vládne. Odtud v konstituční monarchii vzoru francouzsko-belgického neboli monarchii parlamentní jest jen jedna vůle, t. j. vůle národa a jedna státní moc, t. j. moc národa. Vůle a moc státu a národa jsou pojmy totožné. Národ již nemá nijaký zájem na obmezování pravomoci královské, poněvadž tuto pravomoc vykonává nyní sám a nepotřebuje bojovati o svá práva. Tím odpadá přirozeně jakákoli protiva mezi rex a regnum a tím jest také dán úplný státní monismus.

Takto v monarchiích parlamentních byl do světové války nastolen úplný monismus státní. A poněvadž v důsledku této války monarchie konstituční vzoru německého odpadly, jsou dnešní monarchie čistě monistické. Ježto pak dále moderní republiky ústavní jsou již podle své povahy monistické, jest v dnešních státech konstitučních úplný státní monismus.

⁶⁾ To jest také podstatný juristický znak monarchie. Odtud na př. Norsko, kde ku změně právního řádu může dojít bez vůle resp. proti vůli krále, jest de jure nikoli monarchie, nýbrž republika.